

dr Bartosz Liżewski

Katedra Teorii i Filozofii Prawa

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej

Autoreferat

1. Imię i Nazwisko:

BARTOSZ LIŻEWSKI

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne - z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

1997 – magister prawa, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej

2003 – doktor nauk prawnych w zakresie prawa, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, rozprawa doktorska pod tytułem „Norma prawa międzynarodowego w sądowym stosowaniu prawa”, przygotowana pod kierunkiem prof. dra hab. Leszka Leszczyńskiego

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych

1.10. 1997 – 31.03. 2003 – asystent w Zakładzie Teorii Państwa i Prawa przekształconym w 2003 r. na Katedrę Teorii Państwa i Prawa, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

1.04.2003 – obecnie – adiunkt w Katedrze Teorii Państwa i Prawa przekształconej w

2005 r. w Katedrę Teorii i Filozofii Prawa, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

1.10. 2002 – 30.09.2003 – asystent w Zakładzie Prawa, Wyższa Szkoła Handlowa im. B. Markowskiego w Kielcach

1.10.2003 – 30.09.2006 – adiunkt w Zakładzie Prawa, Wyższa Szkoła Handlowa im. B. Markowskiego w Kielcach

1.10.2006 – 29.02.2012 – docent w Zakładzie Prawa, Wyższa Szkoła Handlowa im. B. Markowskiego w Kielcach

4. Wskazanie osiągnięcia¹ wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego

Autorstwo monografii pod tytułem: Operacjonalizacja ochrony praw człowieka w porządku Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (studium teoretycznoprawne)

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy)

Bartosz Liżewski, Operacjonalizacja ochrony praw człowieka w porządku Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (studium teoretycznoprawne), [2015], Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, ss. 452

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Powołana powyżej i przedłożona do oceny praca poświęcona jest zagadnieniu operacjonalizacji ochrony praw człowieka w porządku Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Jest to studium teoretycznoprawne, co zostało wyartykułowane już w samym tytule. To dookreślenie tytułu wydaje się ważne z uwagi na rzeczywisty - teoretycznoprawny charakter pracy i jest jednocześnie niezbędne z uwagi na

¹ W przypadku, gdy osiągnięciem tym jest praca/ prace wspólne, należy przedstawić oświadczenia wszystkich jej współautorów, określające indywidualny wkład każdego z nich w jej powstanie.

interdyscyplinarny wymiar problematyki ochrony praw człowieka. Prawa człowieka to materia, która stanowi przedmiot zainteresowania zarówno szeroko rozumianych nauk prawnych (w tym prawa konstytucyjnego, prawa międzynarodowego publicznego, teorii prawa), jak również innych nauk, w tym filozofii, socjologii, politologii, czy stosunków międzynarodowych. Przedstawiona w opracowaniu główna perspektywa teoretycznoprawna oparta została w dużej mierze na ustaleniach i efektach badań innych dyscyplin dogmatycznoprawnych a także innych nauk i tym samym wpisuje się we współczesny nurt realizacji postulatu wszechstronnej analizy prawa oraz integracji wewnętrznej i zewnętrznej prawoznawstwa.

Sformułowanie "operacjonalizacja ochrony praw człowieka" jest terminologicznym novum - pojęciem, które dopiero pretenduje do uzyskania naukowego statusu i które swoim zakresem ma ilustrować szereg skomplikowanych i jednocześnie rozciągniętych w czasie procesów, poczynając od ukształtowania się idei ochrony praw człowieka, poprzez normatywne jej wyeksponowanie, aż do osiągnięcia projektowanego poziomu gwarancji efektywnej ochrony praw jednostce w państwie. Tak więc pod pojęciem operacjonalizacji ochrony praw człowieka należy rozumieć złożony proces decyzyjny, którego celem pierwotnym jest doprowadzenie do powstania form (źródeł prawa) za pośrednictwem których prawa człowieka są wyrażane, a docelowo proces ten ma doprowadzić te formy do postaci, w której prawo będzie poprawnym środkiem do realizacji założonego celu, którym jest rzeczywista (a nie pozorna) ochrona praw człowieka. Istotą więc tego procesu jest efektywne przeniesienie abstrakcyjnej konstrukcji prawnej (normatywnie wyrażonych praw człowieka) do konkretnych stosunków społecznych. Jednocześnie należy podkreślić, że kreowanie pojęcia „operacjonalizacji ochrony praw człowieka” nie ma na celu zastępowania terminologii stanowiącej tradycyjny aparat pojęciowy w naukach prawnych. Główny cel jego wprowadzenia ma wymiar zdecydowanie funkcjonalny, ponieważ w moim przekonaniu generuje ono treść, która dotychczas była przedstawiana za pośrednictwem co najmniej kilku terminów ugruntowanych już w naukach prawnych. Ideologizacja, konceptualizacja, konstytucjonalizacja, normatywizacja, interpretacja i podejmowanie decyzji stosowania prawa, instytucjonalizacja, proceduralizacja, internacjonalizacja, to elementy składowe operacjonalizacji ochrony praw człowieka. Pojęcia te mogą być przedmiotem autonomicznej naukowej analizy, ale jednocześnie są ze sobą powiązane i opisują procesy, które jeżeli zostaną zestawione ze sobą łącznie w odniesieniu do materii

ochrony praw człowieka tworzą nowy byt treściowy - zjawisko, które w skali międzynarodowej przestrzeni prawnej jest bardzo zróżnicowane mimo wielu podejmowanych prób jego uniwersalizacji.

Współczesny stan prawny i faktyczny ochrony praw człowieka w europejskim kręgu kulturowym, to rezultat procesu, którego genezy możemy upatrywać w myśli oświeceniowej. Z dzisiejszej perspektywy dość jednoznaczna jest teza o trudnej drodze jaką musiały przejść prawa człowieka aby zyskać swój wymiar instytucjonalno-prawny. Regulacje normatywne dotyczące innych zakresów przedmiotowych prawa były i są oczywiste od zawsze. Prawo karne, cywilne, rodzinne, handlowe, to regulatory stosunków społecznych od najdawniejszych czasów. Co najwyżej możemy powiedzieć, że zmieniały się prawotwórcze formy wyrażania treści tych dogmatyk szczegółowych, ewoluowały ich regulacje szczegółowe i cały czas z różną intensywnością stanowione są nowe przepisy. Prawa człowieka musiały przejść długą i „wyboistą” drogę, żeby na stałe „zadomowić się” w ludzkiej świadomości i w prawie. Wiele przeszkód zostało pokonanych dla osiągnięcia aktualnego stanu prawa w przedmiocie ochrony praw człowieka. Społeczne podziały klasowe i majątkowe, zróżnicowany status prawny kobiety i mężczyzny, różnego rodzaju uprzedzenia na tle płci, rasy i narodowości, względy religijne, polityczne, ekonomiczne czy społeczne. Te wszystkie czynniki stanowiły skuteczną przeciwwagę dla zbudowania ochrony praw człowieka w dzisiejszym rozumieniu.

Analizując problematykę ochrony praw człowieka należy mieć świadomość, że prawa te w największym stopniu zależą od podstaw filozoficznych i kulturowych, a także że są spośród różnych dziedzin prawa najmocniej zdeterminowane aksjologicznie. Fakt ten rodzi daleko idące konsekwencje dla kształtowania systemów ochrony praw człowieka zarówno w skali całego świata, jak i jego poszczególnych regionów i państw narodowych. W całej przestrzeni międzynarodowej zdecydowanie trudniejsza do osiągnięcia jest zgoda co do sformułowania katalogu chronionych praw człowieka a następnie ustalenie sposobu ich rozumienia. Wystarczy przyjęcie odmiennych podstaw filozoficznych i stanowiska relatywizmu kulturowego, aby porozumienie co do istoty praw człowieka i ich katalogu stało się niemożliwe. Współczesny świat jest bowiem mozaiką różnorodności. Państwa, regiony, kontynenty różnią się od siebie, a do występujących z różnym nasileniem czynników różnicujących możemy zaliczyć kulturę,

religię, szeroko rozumiany stan państwa a w szczególności reżim polityczny, stan rozwoju demokracji, uwarunkowania gospodarcze, zróżnicowanie etniczne społeczeństwa, poziom aksjologii społecznej. Wszystkie te czynniki tworzą bariery dla realizacji promowanej od drugiej połowy XX w. idei uniwersalizmu praw człowieka. W konsekwencji powołanie do życia uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka na poziomie ONZ znacznie przeciągnęło się w czasie. Nie udało się również zbudować w ramach tego systemu efektywnego mechanizmu kontrolnego z uwagi na brak powszechnej akceptacji państw dla takiej formuły. Niejako równoległe do budowania systemu uniwersalnej ochrony obserwujemy procesy kształtowania się regionalnych systemów ochrony praw człowieka, których prekursorem i jednocześnie wzorcem stał się system europejski. Rozwiązania normatywne (zarówno materialne jak i proceduralne) przyjęte w systemie europejskim tylko do pewnego stopnia dało się zaadaptować w innych systemach regionalnych. Chodzi oczywiście o system interamerykański i afrykański, bo w tych przypadkach istniała wola traktowania rozwiązań europejskich jako wzorca. Na przeszkodzie stanęły wymienione powyżej czynniki. Możemy w związku z tym stwierdzić, że istniejący wachlarz prawnych rozwiązań problemu ochrony praw człowieka we współczesnym świecie wpływa na zróżnicowanie procesów operacjonalizacji ochrony praw człowieka. To zróżnicowanie występuje nie tylko kiedy porównujemy różne systemy ochrony, ale także wówczas gdy analizujemy ochronę praw człowieka w państwach należących do jednego systemu.

Pojęcie operacjonalizacji ochrony praw człowieka co najmniej z trzech powodów nabiera szczególnego znaczenia w ramach procesu ochrony realizowanego w Radzie Europy, w porządku EKPC. Po pierwsze Konwencja zainicjowała powstanie pierwszego regionalnego systemu ochrony praw człowieka. Ukształtowany więc na jej podstawie porządek jest najstarszy, obciążony największym bagażem doświadczeń i ze względu na opracowane rozwiązania materialno-proceduralne niewątpliwie zasługuje na miano lidera w międzynarodowej przestrzeni prawnej. Po drugie Europejska Konwencja Praw Człowieka zajmuje miejsce szczególne w zróżnicowanej prawnie formule ochrony praw człowieka ukształtowanej w ramach Rady Europy (system EKPC, system Europejskiej Karty Społecznej, pozostałe konwencje przyjęte w ramach Rady Europy). Państwa, które stają się członkami tej organizacji mają prawny obowiązek przystąpienia do EKPC i poddania się wszystkim wynikającym z tego zobowiązania konsekwencjom, których kwintesencją jest konwencyjny mechanizm kontrolny. W jego ramach państwa

obowiązkowo podlegają jurysdykcji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który rozstrzyga inicjowane na skutek wniesienia skargi indywidualnej zarzuty naruszania praw człowieka kierowane przeciwko państwu. Państwo musi wykonać wyrok ETPC w swoim porządku krajowym, a Komitet Ministrów Rady Europy czuwa nad jego wykonaniem. Po trzecie szczególny charakter porządku EKPC należy wiązać z aspektem jego skuteczności. Skuteczna a nie iluzoryczna ochrona praw człowieka to największe wyzwanie współczesnego świata. Jest ono trudne, a niekiedy wręcz niemożliwe do realizacji w niektórych regionach globu. Z punktu widzenia skuteczności ochrony europejski regionalny system ochrony praw człowieka należy uznać za światowego lidera, chociaż osiągnięcie zadawalających rezultatów jego efektywności jest bardzo trudne w licznej rodzinie państw europejskich. Aktualny stan poszanowania praw człowieka przez państwa europejskie i wywiązywanie się przez nie ze zobowiązań wynikających z EKPC podlega też ciągłej krytyce i surowej ocenie. Z tego względu koncepcja i prawna konstrukcja europejskiego mechanizmu kontrolnego Konwencji podlega stałej ewolucyjnej modyfikacji. Już przeprowadzone i te projektowane reformy mają na celu wprowadzanie proceduralnych rozwiązań, które będą wymuszały na państwach poprawę skutecznego poszanowania praw i wolności człowieka.

Teoretycznoprawna analiza porządku EKPC, jego specyfiki i działań podejmowanych na poziomie międzynarodowym i krajowym w ramach instytucjonalnych zależności jest celem pracy i poświęcony jej jest zasadniczy trzon składającego się z sześciu rozdziałów opracowania.

Rozdział pierwszy przedstawia koncepcję operacjonalizacji ochrony praw człowieka w ujęciu teoretycznym. Przedstawia istotę tego złożonego procesu decyzyjnego, wskazuje na relacje terminologiczne zachodzące między terminologią ugruntowaną w naukach prawnych, a sformułowanym projektowanym w pracy. W rozdziale tym ukazana jest bardzo szeroka perspektywa obejmująca ogólną charakterystykę ochrony praw człowieka w powołanych na świecie porządkach regionalnych, a także na poziomie powszechnego prawa międzynarodowego. Specyfika zaprojektowanych i przyjętych w przestrzeni międzynarodowej różnych rozwiązań uwzględnia podstawy ideologiczne i kulturowe, wymiar normatywny i instytucjonalizację. Zwrócenie uwagi na odmienne uwarunkowania kulturowe, polityczne, ekonomiczne, religijne, a także i historyczne w państwach innych regionów świata pozwala na lepsze zrozumienie dysproporcji zarówno

co do kształtu katalogu praw chronionych, jak i mniej efektywnych od europejskiego rozwiązań mechanizmów kontrolnych przyjętych w międzynarodowych systemach ochrony praw człowieka. Przeprowadzona analiza prawnoporównawcza stanowi doskonały punkt odniesienia dla uzasadnienia odrębności i specyfiki europejskiego systemu ochrony praw człowieka na tle przyjmowanych w świecie rozwiązań. Daje też podstawy do stwierdzenia, że ochrona praw człowieka w prawie międzynarodowym ujęta jako całość nie da się sprowadzić do prostej sumy części składowych, a także do tego, że każda z tych części podlega ciągłej ale zróżnicowanej ewolucji. Z teoretycznego punktu widzenia prowadzone rozważania pozwoliły na zbudowanie siatki typów operacjonalizacji ochrony praw człowieka w oparciu o odmienne kryteria, które można potraktować jako zmienne. W oparciu o te kryteria można klasyfikować poszczególne państwa dokonując teoretycznych ustaleń zakresu w jakim te państwa partycypują w procesie operacjonalizacji ochrony praw człowieka.

Rozdział drugi jest źródłem drugiej bardzo ważnej perspektywy. Tworzy ją Rada Europy jako wyspecjalizowana organizacja regionalna w ramach której ukształtowane zostały trzy różne mechanizmy ochrony praw człowieka. Dwa z nich wyznaczane są odpowiednio przez Europejską Konwencję Praw Człowieka i Europejską Kartę Społeczną i jej formułę zrewidowaną. Te dwa subporządki wyznaczają jednocześnie dwa główne nurty ochrony realizowanej w modelu europejskim. Ich oddzielenie jest jak najbardziej racjonalne i zasadne. Obie umowy (EKPC i EKS) cechuje odmienny charakter budowy normatywnej, a tym samym legislacyjne ujęcie praw w nich zawartych i mechanizmy kontrolne też zasadniczo się różnią. Konwencyjne prawa i wolności osobiste i polityczne tworzą sferę „prawa człowieka do...”. Zobowiązania z EKPC mają więc charakter obiektywny, co umożliwiło zbudowanie sądowego mechanizmu kontrolnego opartego na wymagalności realizacji praw zawartych w Konwencji. Z kolei prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne wymienione w Karcie kształtują „zobowiązanie państwa do...”. Zobowiązaniom z EKS nie można przypisać obiektywnego charakteru co wpłynęło na pozasądowy kształt mechanizmu kontrolnego, brak instytucji skargi indywidualnej i brak skutecznej wymagalności przez jednostkę poszanowania praw z EKS na poziomie międzynarodowym. Prawa II generacji to w istocie zobowiązania międzypaństwowe. Kształtują one zasady polityki państwa a nie prawa podmiotowe. Trzeci mechanizm ochrony praw człowieka, choć może lepiej powiedzieć aktywność Rady Europy na tym polu wyznaczany jest przez zawierane w

ramach tej organizacji umowy międzynarodowe dotyczące wyodrębnionych przedmiotowo i podmiotowo praw człowieka. Ich ratyfikacja a także zapewnienie realizacji i poszanowania ich postanowień w wewnętrznym porządku prawnym należy do wyłącznej autonomii państw. Umowy te nie kształtują zasadniczo mechanizmów kontrolnych na poziomie międzynarodowym. Prezentacja tych różnych – z punktu widzenia efektywności - formuł ochrony praw człowieka realizowanych w ramach Rady Europy pozwala na wyeksponowanie doniosłości mechanizmu ochrony wyznaczanego przez porządek EKPC i otwiera pole szczegółowych rozważań poświęconych już tylko i wyłącznie temu porządkowi w następnych rozdziałach pracy.

Rozdział trzeci rozpoczyna sekwencję trzech kolejnych rozdziałów poświęconych operacjonalizacji ochrony praw człowieka w porządku EKPC na poziomie międzynarodowym, skupiając się na specyfice Konwencji i działalności Trybunału jako dwóch głównych filarach tego procesu. Rozdział ten porusza problematykę aksjologii, tak niezmiernie ważną dla materii praw człowieka. Jego zadaniem jest wskazanie trzech obszarów aksjologicznych tego porządku i wzajemnych zależności zachodzących między nimi. Aksjologiczny charakter preambuły i katalogu praw chronionych w EKPC jako wymiar materialny, aksjologia wynikająca z postanowień proceduralnych Konwencji odwołująca się do argumentów z efektywności oraz aksjologia orzecznictwa ETPC, które wyznacza podbudowę dla wartości w postaci argumentów pro democratiae – na rzecz utrzymania porządku demokratycznego i pro homine – na rzecz urzeczywistnienia praw człowieka i jest źródłem standardów ochrony praw człowieka.

Rozdział czwarty poświęcony jest interpretacyjnej działalności ETPC, która oparta jest na ukształtowanych przez Trybunał specyficznych dyrektywach wykładni, będących podstawą tworzenia standardów orzecznich ochrony praw człowieka. Problematyka metodyki wykładni ETPC przedstawiona jest na tle przyjętych w Konwencji Wiedeńskiej o Prawie Traktatów reguł interpretacji umów międzynarodowych. Zabieg ten ma na celu pokazanie, że w samym prawie międzynarodowym proces wykładni prawa może być bardzo zróżnicowany i w zależności od przedmiotu regulacji, który poddawany jest interpretacji może przebiegać przy wykorzystaniu szerokiego wachlarza dyrektyw interpretacyjnych. Istota tego rozdziału sprowadza się więc do przedstawienia dyrektyw wykładni ewolucyjnej i autonomicznej, którymi posługuje się Trybunał. Jest to szczególnie ważne, ponieważ ogólnikowość tekstu Konwencji zmusza ETPC do częstego

stosowania metod pozajęzykowych wykładni i stawia go w roli organu nie tylko interpretującego Konwencję na potrzeby wydania indywidualnej decyzji stosowania prawa, ale również organu prawotwórczo interpretującego przez co konstruującego standardy ochrony praw człowieka. Orzecznicze kształtowanie wymiaru semantycznego językowej konstrukcji postanowień materialnych EKPC ma kluczowe znaczenie dla operacjonalizacji ochrony praw człowieka. Od strony proceduralnej i pragmatycznej dlatego, ponieważ standardy ochrony praw człowieka powinny być urzeczywistniane w porządku krajowym w procesach tworzenia i stosowania prawa. Analiza dyrektyw interpretacyjnych od strony poznawczej natomiast wyjaśnia techniki, którymi posługuje się ETPC dla formułowania standardów orzecznich ochrony praw człowieka. Wykładnia postanowień EKPC dokonywana głównie za pośrednictwem dyrektyw specyficznych wykładni ma zdecydowanie twórczy charakter głównie dlatego, że Trybunał musi reagować na zachodzące w społeczeństwach zmiany polegające przede wszystkim na ewolucji aksjologicznych podstaw jego funkcjonowania. Jego działanie musi uwzględniać tę mobilność rozwoju stosunków społecznych. Dlatego kształtowanie standardów ochrony to proces ciągły, realizowany w celu zapewnienia adekwatności standardów ochrony do stanu oczekiwań społeczeństw państw europejskich. Dokonywana w procesie decyzyjnym stosowania prawa wykładnia strasburskiego trybunału ma zdecydowanie prawotwórczy charakter, co pozwala kwalifikować ten proces jako operacjonalizację interpretacyjną.

Cel polegający na zbudowaniu jednolitych dla wszystkich państw europejskich standardów ochrony praw człowieka, jakkolwiek potrzebny i nadrzędny dla Rady Europy nie oznacza ukształtowania radykalnego i bezwzględnego mechanizmu zapewnienia ochrony praw człowieka w pełnym zakresie na analogicznym poziomie dla wszystkich państw europejskich. Każde z nich posiada margines oceny pozwalający na ukształtowanie ochrony na poziomie wyższym od standardu minimalnego a także w granicach EKPC może dokonać ograniczeń praw człowieka. Przedstawienie możliwości kształtowania tych dysproporcji a zwłaszcza ograniczania niektórych praw konwencyjnych i konstrukcji normatywnych za pośrednictwem których ten skutek jest osiągany to zadanie rozdziału piątego. Margines oceny w ujęciu teoretycznym generuje problematykę konwencyjnych klauzul generalnych pozwalających na dokonywanie przez państwa ograniczeń standardu minimalnego ochrony. W jej ramach przeprowadzona jest w pracy prawnoporównawcza analiza konstrukcji EKPC z konstrukcjami występującymi

w innych głównych międzynarodowych regulacjach. Margines oceny organów krajowych i margines oceny w działalności interpretacyjnej ETPC wpisuje się w problematykę legislacji krajowej i procesu decyzyjnego stosowania prawa w porządku prawnym państwa a także (a może nawet przede wszystkim) w działalność kontrolną Trybunału. Aspekt marginesu oceny pozwala na pokazanie możliwości wykorzystania swobody decyzyjnej wykorzystywanej przez ETPC w procesie wykładni prawa przy dokonywaniu kontroli dyskrejonalności państwa ograniczającego prawa człowieka (w wymiarze legislacyjnym i decyzyjnym) w ramach własnej specyfiki warunków lokalnych.

Rozdział szósty poświęcony jest problematyce operacjonalizacji ochrony praw człowieka na poziomie polskiego porządku prawnego. Perspektywa porządku krajowego pozwala na przedstawienie instytucjonalnych relacji zachodzących między Europejskim Trybunałem Praw Człowieka i Komitetem Ministrów Rady Europy a organami krajowymi. Ten fragment opracowania ma za zadanie pokazać w jaki sposób działający na zasadzie subsydiarności system EKPC wpływa na działania krajowych organów władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej umożliwiając skuteczną operacjonalizację ochrony praw człowieka. Działania organów Konwencji pozwalają na ustalenie specyfiki naruszeń praw człowieka w każdym konkretnym państwie. Szeroki wachlarz działań państwa podejmowanych w ich konsekwencji dla uzyskania skutku efektywnej ochrony praw człowieka jest w dużej mierze proceduralnie wymuszony przez EKPC. Taka jest jednak rola oddziaływania na krajowe porządki prawne. Uzyskanie skutku efektywnej ochrony praw człowieka w państwie na skutek wypełniania konwencyjnych zobowiązań legitymizuje system strasburski. Państwo wykonując wyroki ETPC ma obowiązek nie tylko niwelować w sposób doraźny naruszenia praw człowieka, ale również doprowadzać do stanu aby takie naruszenia nie powtarzały się w przyszłości. Polskie wysiłki w tej dziedzinie są przedstawione w tym rozdziale.

Ukazanie złożoności procesów ochrony praw człowieka nie tylko w porządku EKPC ale również szerzej w wymiarze międzynarodowym pozwoliło na sformułowanie tezy, że operacjonalizacja ochrony praw człowieka niezależnie od aspektów różnic pomiędzy poszczególnymi systemami międzynarodowej ochrony praw człowieka może i powinna być rozpatrywana w kontekście każdego państwa z osobna. Nawet w ramach jednego systemu (np. europejskiego) poszczególne państwa mają różne problemy z

zapewnieniem efektywnej ochrony i różne są tego przyczyny. W jednych państwach będzie to religia, w innych ekonomia, a w jeszcze innych zróżnicowanie narodowościowe społeczeństwa. Jedne państwa są liberalne inne konserwatywne. To wszystko wpływa na to, że operacjonalizacja ochrony praw człowieka ma w każdym państwie swój własny wymiar niezależnie od tego, że działania Rady Europy cechuje dążenie do możliwie jak najbardziej pełnego integrowania wszystkich państw europejskich.

Interdyscyplinarny charakter poruszanej problematyki wymagał posiłkowania się literaturą z zakresu socjologii, politologii, prawa konstytucyjnego i naturalnie prawa międzynarodowego publicznego. Moim zdaniem to szerokie ujęcie merytoryczne sprzyja realizacji postulatów integracji zewnętrznej nauk prawnych. Starłem się, żeby praca miała w jak największym zakresie charakter teoretyczny. Powoływane orzecznictwo ETPC, ale również sądów polskich i Trybunału Konstytucyjnego a także działania organów władzy ustawodawczej i wykonawczej miały za zadanie ilustrować tezy dotyczące zachodzących procesów ochrony praw człowieka składających się na operacjonalizację ochrony praw człowieka.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych)

Mój dotychczasowy dorobek naukowo-badawczy około czterdzieści publikacji, z czego trzydzieści dwie zostały wydane po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych. Przedmiotowy dorobek obejmuje między innymi autorstwo dwóch monografii, współautorstwo jednej monografii i jednego podręcznika akademickiego, redakcję publikacji studenckiej w zeszytach naukowych, współredakcję jednej książki w języku angielskim, komentarz do dwóch przepisów ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym”, współautorstwo ekspertyzy z procesu ankietyzacji oraz autorstwo dwudziestu siedmiu artykułów lub rozdziałów w książkach (w tym trzech w języku angielskim) i współautorstwo trzech abstraktów w języku angielskim do referatów wygłoszonych na światowych kongresach IVR i dwóch sprawozdań z konferencji². Wśród wszystkich moich publikacji znajdują się także takie, które ukazały się w wiodących wydawnictwach polskich („Przegląd Sejmowy” „Wolters Kluwer”) a także na łamach prestiżowych

² Szczegółowy wykaz wszystkich publikacji oraz spis pozostałych osiągnięć znajduje się w załączniku nr 4 – „Wykaz opublikowanych prac naukowych lub twórczych prac zawodowych oraz informacja o osiągnięciach dydaktycznych, współpracy naukowej i popularyzacji nauki”.

wydawnictw międzynarodowych (Peter Lang Publishing). Moja działalność naukowo-badawcza objęła również aktywne uczestnictwo w licznych konferencjach krajowych i międzynarodowych a także realizację w charakterze wykonawcy dwóch projektów badawczych – „grantów” (jeden zakończony finansowany przez Komitet Badań Naukowych pt. „Wykładnia prawa europejskiego. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości a orzecznictwo sądów krajowych”, a drugi w trakcie realizacji, finansowany przez Narodowe Centrum Nauki pt. „Potencjał argumentacji precedensowych w polskim porządku prawnym (ujęcie teoretyczno-porównawcze)”.

Moja praca naukowo badawcza zarówno przed uzyskaniem stopnia naukowego doktora, jak i bezpośrednio po obronie pracy doktorskiej skupiała się przede wszystkim wokół szeroko rozumianej teorii prawa ze szczególnym uwzględnieniem teoretycznych aspektów statusu źródeł prawa międzynarodowego w porządku prawa krajowego oraz procesów decyzyjnych stosowania prawa z położeniem głównego akcentu na specyfikę wykładni prawa międzynarodowego, w tym międzynarodowego prawa praw człowieka. Pragnę podkreślić, że moje zainteresowania teoretycznoprawnymi aspektami procesów decyzyjnych wpisują się w szerszą perspektywę głównego profilu działalności Katedry Teorii i Filozofii Prawa WPiA UMCS. Procesy decyzyjne współczesnego mulicentrycznego porządku prawnego realizowane są na płaszczyźnie prawa krajowego, międzynarodowego, międzynarodowego prawa praw człowieka, prawa Unii Europejskiej. Mogą być one analizowane z perspektywy krajowej jak i międzynarodowej, w typie sądowym i administracyjnym. Obejmują one nośne teoretycznie problemy wykładni prawa, aksjologii, precedensowego charakteru decyzji stosowania prawa włącznie z analizami prawnoporównawczymi. Każdy z pracowników Katedry podejmuje wysiłek badawczy specjalizując się w jednym ze wskazanych powyżej obszarów. W ramach Katedry mój udział w pracach naukowych nad złożoną problematyką procesów decyzyjnych stosowania prawa skupia się na wykładni i stosowaniu międzynarodowego prawa praw człowieka zarówno na poziomie międzynarodowym jak i w wewnętrznym porządku prawnym państwa polskiego. Chciałbym zauważyć, że na przestrzeni osiemnastu lat pracy naukowej moje zainteresowania ewoluowały obejmując nowe pola badawcze. Teoretyczne aspekty procesów decyzyjnych realizowanych w oparciu o źródła prawa międzynarodowego z czasem doprowadziły do szerszego odwoływania się do zagadnień filozoficznych, aksjologicznych, kulturowych, prawnoporównawczych i międzyinstytucjonalnych.

Znalazły one swoje odzwierciedlenie w ponad trzydziestu poważnych publikacjach w postaci samodzielnych artykułów, rozdziałów w książkach i dwóch autorskich monografiach.

Zainteresowania problematyką źródeł prawa międzynarodowego zintensyfikowały się w okresie przed uzyskaniem stopnia naukowego doktora. Rozpoczęcie mojej pracy naukowej zbieгло się w czasie z uchwaleniem Konstytucji RP z 1997 roku. Nowatorskie ujęcie problematyki źródeł prawa (w tym źródeł prawa międzynarodowego) rozpoczęło moje zainteresowania nowym wymiarem prawnym tego zagadnienia. Uregulowanie statusu źródeł prawa międzynarodowego w porządku prawa polskiego na poziomie konstytucyjnym i z czasem ustawowym stało się podstawą do analizy zagadnień walidacyjnych i derywacyjnych stosowania prawa międzynarodowego w porządku prawa krajowego. Wynikiem badań stały się artykuły [B. Liżewski, Konstytucyjne ujęcie prawa międzynarodowego w systemie źródeł prawa Rzeczypospolitej Polskiej, [w] Zmiany społeczne a zmiany w prawie, Aksjologia, konstytucja, integracja europejska, (red.) L. Leszczyński, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1999; B. Liżewski, Zwyczaj międzynarodowy i powszechnie uznane zasady prawa międzynarodowego w polskim systemie źródeł prawa, [w:] Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska, Lublin-Polonia-Sectio G, 1999; B. Liżewski, Źródła prawa międzynarodowego w wybranych projektach ustaw zasadniczych a obowiązująca regulacja konstytucyjna, Zeszyty Naukowe Puławskiej Szkoły Wyższej, Puławy, nr 4/2002]. Prowadzone badania stanowiły etap w opracowaniu pod kierunkiem prof. L. Leszczyńskiego rozprawy doktorskiej pt. „Norma prawa międzynarodowego w sądowym stosowaniu prawa”. Ukoronowaniem i w pewnym sensie podsumowaniem tych zainteresowań była opublikowana w roku 2005 przez Wydawnictwo UMCS książka pt. „Prawo międzynarodowe w polskiej praktyce sądowej”.

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych moje zainteresowania naukowe skupiły się na problematyce ochrony praw człowieka w europejskiej przestrzeni prawnej. W głównej mierze dotyczyły one zagadnień o charakterze teoretyczno-prawnym. W tym nurcie dominowały procesy decyzyjne stosowania prawa ze szczególnym uwzględnieniem wykładni prawa i metodyki tworzenia standardów ochrony praw człowieka przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu i Europejski Trybunał Sprawiedliwości w Luksemburgu i ich urzeczywistniania w polskim porządku

prawnym. Zainteresowania powyższą problematyką przebiegały dwutorowo.

Główny obszar badań dotyczył powołanego do życia w ramach Rady Europy, regionalnego europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Połączenie materii praw człowieka bardzo mocno zdeterminowanej aksjologicznie z kompetencjami interpretacyjnymi ETPC – twórcy standardów ochrony praw człowieka, pozwoliło na wielowątkowe badania prowadzone przede wszystkim dla dokonywania ustaleń o charakterze teoretycznoprawnym. Ich dominujący aspekt to zagadnienia walidacyjne i interpretacyjne (w tym metodyki wykładni ETPC i kształtowaniu przez ten trybunał własnej siatki dyrektyw interpretacyjnych) powiązane ze sferą aksjologii. W ich wyniku powstały m.in. publikacje [A. Kalisz, L. Leszczyński, B. Liżewski, Wykładnia prawa. Model ogólny a perspektywa Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i prawa Unii Europejskiej, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011; B. Liżewski, Formy realizacji zasady słuszności w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, *Studia Iuridica Lublinensia*, Tom XV, Lublin 2011; B. Liżewski, Standardy ochrony praw człowieka w Europie jako konsekwencja między innymi dywergencji aksjologicznej [w:] *Konwergencja czy dywergencja kultur i systemów prawnych* (red.) O. Nawrot, S. Sykuna, J. Zajadło, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012]. Prowadzone badania ukazywały w coraz większym zakresie olbrzymi potencjał teoretyczny zagadnień szczegółowych. Aspekt precedensowości orzeczeń ETPC znalazł odzwierciedlenie w artykule [B. Liżewski, Teoretycznoprawne rozważania wokół uwarunkowań precedensowego charakteru orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka – wybrane aspekty problematyki, [w:] *Uniwersalny i regionalny wymiar ochrony praw człowieka. Nowe wyzwania – nowe rozwiązania*, tom 1, (red.) J. Jaskiernia, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2014]. Równie ciekawe i jednocześnie ważne okazały się zagadnienia proceduralne podejmujące aspekt efektywności mechanizmu kontrolnego i w konsekwencji relacje międzyinstytucjonalne obejmujące oddziaływanie EKPC i ETPC na organy krajowe, i konkretne działania podejmowane przez te organy w wyniku tego oddziaływania. Ilustracją tego obszaru badań były artykuły [B. Liżewski, Wpływ systemu Rady Europy na stanowienie aktów normatywnych przez ustawodawcę krajowego, [w:] *Dyskrecjonalność w prawie* (red.) W. Staśkiewicz, T. Stawecki, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2010; B. Liżewski, Reforma systemu kontroli Europejskiej Konwencji Praw Człowieka a funkcjonowanie ETPC i sądownictwa krajowego. Zagadnienia teoretycznoprawne, [w:] *Praktyka ochrony praw człowieka*,

Tom I, (red.) K. Machowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012;]. Wraz ze wzrostem zainteresowania problematyką praw człowieka poziomu międzynarodowego, prowadzone badania w coraz większym zakresie zyskiwały interdyscyplinarny i prawno-porównawczy charakter. Wymiar kulturowy praw człowieka determinujący normatywne rozwiązania systemowe także w pozaeuropejskich systemach ochrony praw człowieka stał się również przedmiotem moich zainteresowań naukowych i znalazł odzwierciedlenie w artykułach naukowych [B. Liżewski, S. Pilipiec, Społeczeństwo postindustrialne a ochrona praw człowieka w Europie – relacje między filozofią a praktyką, [w:] *Filozofia prawa a praktyka prawnicza* (red.) A. Orłowska, P. Polaczuk, L. Świto, Olsztyn 2010; B. Liżewski, Europejski system ochrony praw człowieka jako synteza procesów uniwersalizacyjnych i dyferencjacji kulturowej, *Państwo-Prawo-Polityka. Księga poświęcona pamięci Profesora Henryka Groszyka* (red.) M. Chrzanowski, J. Kostrubiec, I. Nowikowski, Lublin 2012; Liżewski B., Myślińska M., Mechanizm ochrony praw człowieka w systemie Rady Europy i w systemie interamerykańskim (teoretyczna analiza prawno-porównawcza), [w:] *Studia Iuridica Lublinensia*, Tom XXI, Lublin 2014]. Z czasem problematyka ochrony praw człowieka w systemie Rady Europy objęła także zagadnienia praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych związanych z Europejską Kartą Społeczną i jej postacią zrewidowaną. Pozwoliły one na dokonanie ustaleń komparatystycznych w zakresie konsekwencji jakie wynikają z ratyfikacji EKPC i EKS dla krajowego porządku prawnego, a przede wszystkim różnej formuły prawnej mechanizmów kontrolnych tych umów i ich oddziaływania na krajowe organy stosujące prawo. Dekada prowadzonych badań i zestawienie większości aspektów analizowanej materii, pozwoliło na opracowanie koncepcji i napisanie rozprawy habilitacyjnej.

Obszar drugi dotyczył ochrony praw człowieka w Unii Europejskiej. W ramach prowadzonych badań szczególnie ciekawe i teoretycznie nośne okazały się zagadnienia walidacyjne dotyczące statusu EKPC w systemie prawnym UE. Zanim doszło do uchwalenia Karty Praw Podstawowych, trybunał luksemburski wykorzystywał Konwencję jako substrat do orzeczniczego kształtowania treści praw podstawowych jako ogólnych zasad prawa wspólnotowego. I choć Konwencja nigdy nie uzyskała statusu źródła prawa wspólnotowego/Unii Europejskiej, to stała się trwałym elementem unijnego porządku prawnego *expressis verbis* powołanym w traktatach, argumentem podstawy decyzji i ich uzasadnienia ETS/TSUE, jednym słowem EKPC miała zasadnicze

znaczenie dla powstania unijnego systemu ochrony praw człowieka. Oczywiście z teoretycznoprawnego punktu widzenia Konwencja stała się źródłem oryginalnej konstrukcji, bo chociaż formalnie nie obowiązywała, to jednak dzięki konstrukcji argumentu w kształtowaniu ogólnych zasad prawa wspólnotowego, była de facto stosowana. Owocem tych zainteresowań są publikacje [B. Liżewski, Status i stosowanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Unii Europejskiej, [w:] Prawne problemy członkostwa Polski W Unii Europejskiej (red.) L. Leszczyński, Lublin 2005; B. Liżewski, Europejska Konwencja Praw Człowieka jako argument w rekonstrukcji podstawy decyzji sądów unijnych – zagadnienia walidacyjne, [w:] Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej (red.) S. Wronkowska, Kraków 2005; A. Kalisz, B. Liżewski, The European Convention and Human Rights In the Judgements of the EU Courts [w:] Multicentrism as an Emerging Paradigm In Legal Teory (red.) M. Zirk-Sadowski, M. Golecki, B. Wojciechowski, Dia-Logos Bd./11, wyd. Peter Lang GmbH, Frankfurt Am Main 2009].

W swojej pracy badawczej podejmowałem także wątki socjologiczno-prawne, które były ściśle związane z rzeczywistymi problemami społeczności lokalnej. W wyniku zaistniałego w mieście Lubartowie lokalnego konfliktu społecznego dotyczącego lokalizacji Zakładu Zagospodarowania Odpadów, na prośbę władz miejskich, stałem się inicjatorem powołania i jednocześnie członkiem zespołu eksperckiego d.s. przeprowadzenia procesu ankietyzacji. Efektem działań zespołu była nie tylko ekspertyza z tego procesu (Mieszkańcy Lubartowa wobec budowy i lokalizacji Zakładu Zagospodarowania Odpadów (ZZO), Ekspertyza z procesu ankietyzacji w dniach 1-15 października 2011) ale także głębsze zainteresowanie problematyką trudności w podejmowaniu decyzji na szczeblu lokalnym w warunkach konfliktu interesów społecznych. Jego wynikiem było aktywne uczestnictwo w konferencjach socjologicznych i artykuł naukowy [M. Łacek, S. Pilipiec, B. Liżewski, Sporna inwestycja. Budowanie dialogu ze społecznością lokalną na przykładzie miasta Lubartów [w:] Dialog obywatelski. Formy, mechanizmy, bariery i perspektywy rozwoju, (red.) M.W. Sienkiewicz, M. Sidor, Wydawnictwo Fundacji Centrum Rozwoju Lokalnego, Lublin 2014].

Członkostwo w senackiej Komisji Statutowej obecnej kadencji przygotowującej nowy Statut UMCS i działalność w związkach zawodowych zintensyfikowała również moje

zainteresowania (zwłaszcza w kontekście statusu pracowników szkół wyższych) regulacjami ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym co przełożyło się na udział w przygotowaniu komentarza praktycznego do tej ustawy [Liżewski B., Komentarz do artykułów 264 i 265 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, [w:] Prawo o szkolnictwie wyższym po nowelizacji. Komentarz praktyczny, (red.) M. Czuryk, M. Karpiuk, J. Kostrubiec, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2015, s. 326 – 328].

Podjęty temat badawczy operacjonalizacji ochrony praw człowieka w porządku Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, który zaowocował wydaniem przedstawionej do oceny monografii daje dalsze perspektywiczne możliwości jego naukowej eksploracji. Zakres tych możliwości posiada dwa wymiary. Pierwszy z nich wiąże się z różnorodnością istniejących międzynarodowych modeli ochrony praw człowieka, albo tych, które są dopiero na etapie tworzenia bądź dyskusji o zasadności ich powołania i w naturalny sposób nie stały się przedmiotem szczegółowej analizy w rozprawie habilitacyjnej. Na pewno taki charakter ma problematyka np. ochrony praw człowieka w Azji. Teoretyczne aspekty jej dotyczące stały się przedmiotem wygłoszonego przeze mnie referatu pt. Wartości azjatyckie a możliwości zbudowania regionalnego systemu ochrony praw człowieka w Azji – rozważania teoretycznoprawne, na VII Międzynarodowej Konferencji Naukowej pt. Systemy ochrony praw człowieka: europejski i azjatycki. Inspiracje uniwersalne – uwarunkowania kulturowe – bariery realizacyjne, która odbyła się w Warszawie w dniach 13-15 kwietnia 2015 r. Drugi wymiar wiąże się z ewolucją i przyjmowaniem nowych rozwiązań w ramach porządku Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Będący w toku proces przystąpienia Unii Europejskiej do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka otworzy nowe pola badawcze. Zależności instytucjonalne pomiędzy trybunałami w Strasburgu i Luksemburgu, które powstaną w wyniku tego przystąpienia, jak również konsekwencje prawne w wymiarze normatywnym, orzecznictwym, jurysdykcyjnym i konsekwencyjnym dla organów państw będących zarazem członkami Rady Europy i Unii Europejskiej otworzą nowy etap funkcjonowania porządku EKPC i staną się zarazem źródłem możliwości dokonywania nowych ustaleń o charakterze teoretycznoprawnym.

Bartosz Liżewski